ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Bir antrenör oyuncusunun gücünü, gelişimini güçlü ve zayıf yönleri gibi pek çok özelliğini bilmek zorundadır. Hemen her spor dalında antrenörlerin oyuncuların gelişimini sayılarla gösterebilme olanağı vardır.

Örneğin, basketbolde top çalma, pas, ribaunt, yaptığı sayı gibi oyuncunun başarısını rakamlarla göstermek mümkündür.

Bir oyuncunun özeliklerini tanımlarken sadece iyi, kötü gibi nitelemeler gerçeği yansıtmak için yetersizdir. Satrançta kullanmış olduğumuz UKD ve ELO oyuncunun gücünü göstermesi açısından önemlidir. Ancak bu değerler oyuncunun özellikleri ve gelişimi hakkında istenen bilgileri veremez. Bunun için başka ölçütler kullanmalıyız. Bir oyuncu hakkında daha kesin bir değerlendirme yapabilmek için buna ait bilgilerin olması gerekir. Ölçmenin değişik tanımları yapılmış olsa da satranç ta ölçme, bir kişiye ilişkin bir niteliğin derecesini saptama ve sayısal olarak belirtme işidir. Değerlendirme ise, bir özellik üzerine yapılan çalışma sonucu varılan yargıdır.

Ölçme bir değişkenin miktarını gösterir. Değerlendirme ise, bu miktarın yeterli olup olmadığını ya da amaca uygun olup olmadığını gösteren hükümdür. Tanımlarda da görüldüğü gibi değerlendirme bir yorumlama işidir.

Satranç ölçme yapmanın zorlukları ve ölçüm konularının sınırlı olmasından dolayı ölçme yerine geçebilecek gözlem verileri kullanılır. Bu nedenle satrançta ölçme denince gözlem sonuçlarının sayı ile ifade edilmesi anlaşılmalıdır.

Oyuncuları daha iyi tanımak onlardaki olumlu veya olumsuz değişimleri görmek amacıyla bazı bilgilerin kayıt altına alınması yararlıdır. Acaba bir satranç sporcusunun özelliklerini ve gelişimini sayılarla ifade etmek olanağı var mıdır?

Sporcuda gözlemeye karar verdiğimiz davranışları kazanıp kazanamadığını veya kazandı ise ne ölçüde kazandığının belirlenmesi gerekir. Bu sporcunun başarısını ölçmenin yanında uygulanan sisteminde sınanması demektir. Eğer oyunculardaistenen değişimler gözlenemiyorsa uygulanan sisteminde sorgulanması gerekir.

Ölçme olmadan yani belli bir özelliği ya da durumu gözleyip gözlem sonuçlarını sayı ya da simgeyle göstermeden değerlendirme olamaz. (Fuat TURGUT 1977 Eğitimde ölçme ve değerlendirme)

Ölçüte dayanan değerlendirme (Mutlak Değerlendirme) beklenen hedefleri gerçekleştirme derecesine bakılarak yapılan bir değerlendirmedir. Sporcunun başlangıç ile belirlenen süreçteki yetişmişlik düzeyi arasında farkın ortaya konulduğu değerlendirmedir. Bu tür değerlendirmede ölçüt hedeflerdir. Sporcunun hedefe ne derece ulaştığını gösteren ölçütler kullanılır.

Değerlendirme konuları :

1- Etkinliklere Hazırlık Ve Katılım

2-Pratik Gelişim

3-Düşünme Yeteneği

4-Teknik Gelişim

Her bir konuda 5 ayrı alan olmak üzere toplam 20 ölçüte göre değerlendirme yapılamalıdır. Her ölçüte 5 puan verilerek oyuncular toplam 100 puan üzerinden değerlendirilir.

1- ETKİNLİKLERE HAZIRLIK VE KATILIM

Ders veya antrenmanlara katılma derecesi ve bunu devam ettirme arzusudur.

1-Antrenmana başlama isteği: Antrenmanlara istekli başlar.

2-Çalışma arzusu: Çalışmanın tamamında isteklidir.

3-Bilgi kaynaklarını araştırma: Konu ile ilgili araştırmalar yapar. Çalışmalara hazırlıklı olarak gelir.

4- Çalışmalara katılımı: Çalışmalar esnasında konu ile ilgili görüşlerini belirtir.

5- Özgün fikirler sunabilmesi: Farklı ve yaratıcı fikirler ortaya koyar.

2-PRATİK GELİŞİM

Konumu anlama ve değerlendirme ile ilgili becerilerin değerlendirildiği bölümdür.

1-Algılama düzeyi : Yeni bilgileri kolay öğrenebilmesidir.

2-Genelleme : Sporcunun belli bir konudaki bilgisini benzer konumlarda da uygulama özelliğidir.

Örnek.1: Beyaz fil ve at ile öğrendiği at-fil matını, siyah fil ve at ile başarı ile uygulayabilmesidir.

Örnek. 2.: Bir kenarda öğrendiği kale matını diğer kenarda yapabilmesidir.

Örnek..3 : Öğrendiği açık hat oyun planını uygun konumlarda uygulayabilmesi

3-Bağ kurma : Teorik olarak öğrendiği konumlar ile tahtada mevcut konum arasında benzerlikleri doğru olarak değerlendirebilme beceridir.

Taktik bir atakta kullanılan bir motif ile konum arasında bağ kurabilir. Taktik ataklarda kullanılan motifler ile kendi oyunlarında konumlar arasında benzerlik kurabilme özelliğidir. Özellikle kombinezon becerisinde önemlidir.

Örnek 1 : Öğrendiği boğmaca mat motifi ile tahtadaki uygun konumlar arasında benzerlik kurabilir. Tahtada başarıyla uygular.

Örnek 2: Öğrendiği açmaz konumu ile tahtada uygun konum arasında benzerliği değerlendirebilir.

4. Pozisyon değerlendirmesi: Pozisyon anlayışını ifade eder. Pozisyonu materyal dengesi yönü yanında stratejik ve taktik açıdan değerlendirebilme kapasitesi ve tarafların üstün ve zayıf olan yönlerini ortaya koyma becerisidir.

5-Planlama becerisi : Konuma uygun olarak en elverişli planı bulma ve tahtada uygulama becerisidir.

3-DÜŞÜNME YETENEĞİ

Oyuncunun düşünme yeteneği ve bunu oyun içinde sürdürebilme becerisini değerlendirildiği alandır.

1-Analizlerin doğruluğu: Doğru analiz yapabilme becerisidir.

2-Analiz hızı: Hızlı analiz yapabilme becerisidir.

3-Sezgilerin doğruluğu : Konumda sezgileri ile kazanç olduğunu hissedebilme becerisidir. Sezgisel düşünce gelişmişliğinin değerlendirilmesidir.

4-Zor koşular altında düşünme becerisi : İstenmeyen koşullar altında bile düşünme kalitesi bozulmadan sürdürebilme becerisidir.

Not: Yarışmalarda optimal koşullar sağlanması arzu edilse bile bu her zaman mümkün olmayabilir. Bu nedenle çalışmalar esnasında istenmeyen, kurgusal durumlar oluşturup, sporcuların olası koşullara hazır olması sağlanmalıdır. Bunun örnekleri satranç tarihinde ve satranç dışı alanlarda görmek olasıdır.

Örnek : Kapı açılması, telefon çalması, yüksek sesle konuşma ve benzeri davranışlar ile sporcuların bu tür sorunlara karşı direnci artırılmaya çalışılmalıdır. Buna benzer olaylara yarışma ortamında pek rastlanılmaz. Ancak istenmeyen bu tür olaylar meydana gelince bazı oyuncuların bu olaydan aşırı etkilendikleri, oyundan düştükleri gözlenmektedir.

5-Yaratıcı fikirler sunabilme : Alışılmış düşünce kalıplarının dışına çıkıp, değişik görüşler ortaya koyabilmesidir.

Not : Satranç oyuncuları büyük usta olma arzusu taşıyorlarsa farklı düşünebilmeleri özelliğine sahip olmalıdırlar. Usta olmanın en önemli özelliği yaratıcı olmaktır. Yaratıcı olmanın temel şartı ise alışılagelmiş düşünce kalıplarından sıyrılıp, farklı düşünebilmektir.
Bir tehditle karşılaştığınızda, ilk reaksiyonunuz uygun savunmayı bulmak yerine, tehdidi göz ardı edip en iyi hamleyi bulmak olmalıdır

Çocuklara verilen satranç eğitiminde bu konunun üzerinde durulmalı, çocuklara refleks hamle yerine en iyi hamleyi bulup oynama alışkanlığı kazandırılmalıdır.

Örnek: Veziri, piyon tarafından istenen pek çok oyuncu bu durumda refleks olarak istenen vezirini kaçar. Oysa satrançta esas olan en iyi hamleyi oynamaktır. İstenen veziri, kaçmak büyük bir olasılıkla en iyi hamle olabilir. Ancak oyuncu, rakibin en değersiz taşının en değerli olan taşını istemesi durumunda bile refleks olarak vezirini kaçma yerine en iyi hamleyi yapma arzusu içinde olmalıdır.

Klasik düşünce veziri kaçmayı öngörür. Yaratıcı düşüncede ise en iyiyi bulma kaygısı vardır. Bu durum ancak farklı düşünme alışkanlığı kazandırmak ile mümkündür.

4-TEKNİK GELİŞİM

Bilginin uygulaması ile ilgili becerinin değerlendirildiği alandır. Teorik olarak bilinenleri en iyi şekilde yapabilme becerisidir. Bir işi daha kolay, daha güzel ve daha etkili yapabilme özelliğidir.

1.Açılış uygulama becerisi: Açılış bilgisini tahtaya uygulama becerisidir.(Zaman, doğruluk, teori dışı konumları değerlendirebilme özellikleri baz olarak alınır.)
2-Stratejik anlayış : Stratejik unsurları temel alarak oynayabilme becerisidir.
Örnek: Açık hatlara sahip olma stratejisine uygun oynayabilme. Zayıf karelerden yararlanma üzerine oynayabilme, geçer piyon stratejinden yararlanma becerisidir.
3-Taktik anlayış : Konumdaki taktik olanaklardan yararlanabilme becerisidir.
Örnek: Basit taktik hamlelerden başlayıp. kombinezonları görme ve çözümleme becerisi
4-Oyun sonu tekniği: Oyun sonu bilgisini tahtaya yansıtma becerisidir. (Zamanlama, doğruluk güven, hatalardan yararlanma gibi özellikler değerlendirilir.)
Not: Oyuncunun tekniğini değerlendirmenin en kolay yolu vezir matını tahtada uygulanmasıdır. Farkı oyuncuların vezir matını tahtada uygulamaları ile aralarındaki teknik farklılıklar ortaya konabilir. Değerlendirmede zamanlama, doğru oynama, kendine güven ve hatalardan yararlanma gibi ölçütler göz önünde bulundurulur.
Oyunculuğun ilerlemesine bağlı olarak, kaleye karşı piyon, vezire karşı piyon, kaleye karşı piyon, kaleye karşı kale ve piyon gibi oyun sonları da değerlendirme için iyi birer örnektir.
5- Kazanç yolunu bulma becerisi : Konumda var olan kazanç konumlarından yaralanma becerisidir.
Not: Lasker'in belirttiği gibi "En zoru kazanılmış oyunu kazanmaktır." Bazı oyuncuların belirgin ölçüde üstün olmasına kazanmakta zorlandıkları bilinmektedir. Tekniği iyi olan oyuncular üstünlüğü kazanca daha kolay dönüştürebilirler.

Bakınız: Sporcu Ölçme Değerlendirme formu

Dr. Olgun Kulaç